

Momarken Landhandel

Av Trond H.F. Kasbo

Jeg ble spurt av lederen i Eidsberg historielag om jeg på grunn av min familiære tilknytning, kunne skrive litt om Momarken Landhandel. Oppgaven var overraskende, men ikke desto mindre hyggelig å få.

Momarken har fra gammelt av vært et kommunikasjonsknutepunkt og geografisk sentralt beliggende sted. Derfor var det også her det store, årlige handelsmarkedet fant sted i slutten av september helt frem til 1830. Det var følgelig gammel tradisjon for å drive handel på stedet.

Olaus Heen

Olaus Heen var en driftig og allsidig kar som i 1909 fikk skjøte på et større område ved Momarken. Han utparsellerte de første tomtene i Momarken-området, hvor han oppfordret folk til å bygge. *Holm Frogner* var i mange år ansatt hos ham på Høisand Cementstøperi. Han fikk kjøpt et tomteareal av Heen i 1919, og mye tyder på at det var han som lot oppføre forretningsgården, hvis offisielle navn i alle år har vært Frogner 2.

Gården var bygd av sementblokker, noe han sikkert hadde rikelig tilgang på fra støperiet. Senere drev Frogner som byggmester, og han skal også ha oppført huset som lå nedenfor forretningen der familien Aas bodde i alle år.

Det skulle ikke gå lang tid før Olaus Heen kjøpte tilbake eiendommen med forretningsbygget og alt. Hans sønn, *Johan Heen*, arvet farens besittelser. I alle år siden har forretningseiendommen tilhørt Johan Heen og hans familie.

Plasseringen midt i Momarkenkrysset var utvilsomt meget strategisk og lå vel til rette for en vellykket drift.

Agnes Rustad

Den første som startet opp og drev Momarken Landhandel, skal ha vært *Agnes Rustad* i 1928. Hun hadde alt drevet kolonialforretning i Smedgaten fra 1919, så tiltaket ved Momarken må betraktes som en filial. Tiden var vel ikke den enkleste, så det har utvilsomt vært krevende å ha ansvaret for to forretninger samtidig. Det gikk heller ikke mer enn et par år før hun avsluttet virksomheten ved Momarken.

Lars Larsen

Lars Larsen, som hadde vært handelsbetjent hos Anton H. Mysen, overtok Momarken Landhandel i 1930, men alt året etter gikk han konkurs, og forretningen kom over på nye hender. Larsen drev senere noen år kolonialhandel på Mysen.

Trygve Ellingsen

Trygve Ellingsen hadde alt god erfaring med sementstøping da han kom til Momarken for å begynne i Høisand Cementstøperi i 1931, men siden butikken da nettopp var blitt ledig, foreslo Heen at Ellingsen like godt kunne overta den også. Ellingsen hadde drevet egen forretning på Modum tidligere, så det var sikkert ikke noe dårlig valg av forretningsdrivende. Det ble da slik at Trygve Ellingsen fikk sitt virke i sandtaket og sementstøperiet,

Her ser vi forretningen den første tiden. De to dobbeltdørene til høyre for inngangsdøra indikerer at her var det lager. Selve forretningen var da bare til venstre mot syd. Kiosken til venstre i bildet mot veien. Foto utlånt av Bjørg Ellingsen.

mens kona Ester Ellingsen, tok seg av den daglige driften av forretningen. Hun holdt både handelsbetjent og ekspeditriser til å forestå det daglige arbeid. Butikken ble ominnredet før de overtok.

Et gammelt fotografi viser to dobbeltdører til høyre for inngangen midt på bygget. Det tyder på at det var lager til høyre og at forretningslokalet opprinnelig bare var til venstre på sydsiden av inngangen. Mye tyder på at det store lageret, som også var bygd av sementblokker bak og parallelt med forretningen, må ha blitt tatt i bruk i forbindelse med ominnredningen.

Ellingsens var driftige mennesker som fikk sving på sakene. I lokalet var det manufaktur i sør mot Mysen med stort utvalg, mens tørrvarene befant seg bak en disk langs forretningslokalet. I en gasdisk ut mot krysset i nord lå ferskvarene. Bak lageret var det en isbinge. Der lagret man store isblokker

med sagflis som isolasjonsmateriale om sommeren. Isen ble siden lagt under ferskvarene til kjøling.

Gryende bensinstasjon og kiosk

Ut mot krysset var det fra før ei smie eller verksted med en bensinpumpe. Drivstoffbehovet var heller ikke stort på 1920-tallet. Ellingsens sørget for at det ble bygd bensinstasjon med en tilhørende liten «oljebu». Bak bensinstasjonen ble det ordnet en hydraulisk løftebukk for motorkjøretøyer.

Til forretningen hørte også en kiosk som stod ved fortauets syd for forretningen. Den var åpen i helgene og trafikken var særlig stor når det var travkjøring. Det var vanskelige tider for mange mennesker på 1930-tallet, noe mange forretningsfolk også fikk merke, men Ellingsen synes å ha klart seg bra i kneikene.

Leilighet over butikken

Over forretningen var det en ganske stor leilighet med inngang inne i bakgården med trapp opp. Den bestod av et stort kjøkken, kammers, stue og tre soverom. Et stort loft med innredet kvistrom mot sør, gikk langs med hele bygget. Det ekstra rommet tjente som pikerom eller rom for en handelsbetjent.

Ellingsens andre forretning/ Samvirkelaget

Familien Ellingsen bodde der så lenge de drev forretningen, men i 1941 ønsket Johan Heen å overta og drive landhandleriet selv. Ellingsen hadde da alt skaffet seg eget hus like bortenfor på motsatt side av veien mot Slitu. Der var tomten så stor at de i løpet av oppsigelsestiden fikk oppført sin egen forretning, som de

startet opp i 1942. Trygve Ellingsen ble arrestert av tyskerne i 1943 og døde i tysk fangenskap året etter. Ester Ellingsen fortsatte da å drive den nye forretningen videre til 1956. Siden var den bortleid både til Samvirke og private før den gikk inn.

Brødrene Kasbo

Johan Heen drev forretningen selv fra 1942–48. Familien Heen bodde i 2. etasje det meste av tiden. Det kan ikke da ha vært lett å drive to konkurrerende forretninger under krigen, med stor vareknapphet, på et så lite sted som Momarken, men konkurranse har jo som vi vet også sine fordeler.

I 1948 overtok mine to onkler *Ole og Erling Kasbo* forretningen. Onkel Ole hadde gått Chr. Falkenbergs handelsskole i Askim 1941–42, arbeidet

At det var stor trafikk i kiosken under travkjøringene ser vi av dette bildet fra 1930-tallet. Foto utlånt av Bjørg Ellingsen.

Her ser vi Trygve Ellingsen med datteren Bjørg på armen. Legg merke til den gamle lastebilen til venstre i bildet. Den tilhørte butikken. Bak lastebilen skimter vi smia-verkstedet.

i Forsyningsnemda i Trøgstad og to år som ekspeditør i Mysen Fargehandel. Det var han som hadde handelsbrev og stod ansvarlig for driften. Han tok onkel Erling med inn i foretaket under firmanavnet Brødrene Kasbo, en betegnelse som varte til butikken ble nedlagt.

Mine onkler fikk ett råd av Heen da de overtok: «Pass på ørene gutter!» De fikk snart erfare hvor riktig det var. Et annet ordtak blant forretningsfolk var: «Pass på tioringene, for krona passer seg selv». I starten var leien 300 kr i måneden. Butikken var i kategori: Assosiert Landhandleri. Telefonnummeret var i alle år 1450 før det fikk prefiksene 89 og til slutt 6989.

I 1948 var det stor mangel på husvære. Da mine foreldre giftet seg like etter at onklene overtok

forretningen, fikk de ta i bruk de tre soverommene på sørenden til sitt første hjem. Far lagde både kjøkkenbenk og -skap. Det var verken innlagt vann eller utslagsvask, men det gav i alle fall husly til familien til jeg var nærmere ett år i 1952. Onklene mine bodde siden i hver sin leilighet. Mine fettere *Vidar* og *Johanny* fikk hele oppveksten sin der, mens kusine *Marit* bodde over butikken til onkel Erling gikk ut av bedriften i 1958. Hele vår familie har et forhold til butikken ved Momarken. Internt sa vi at vi handlet hos «guttæne», mens man på folkemunne gjerne sa «butikken på hjørnet».

Landhandleri

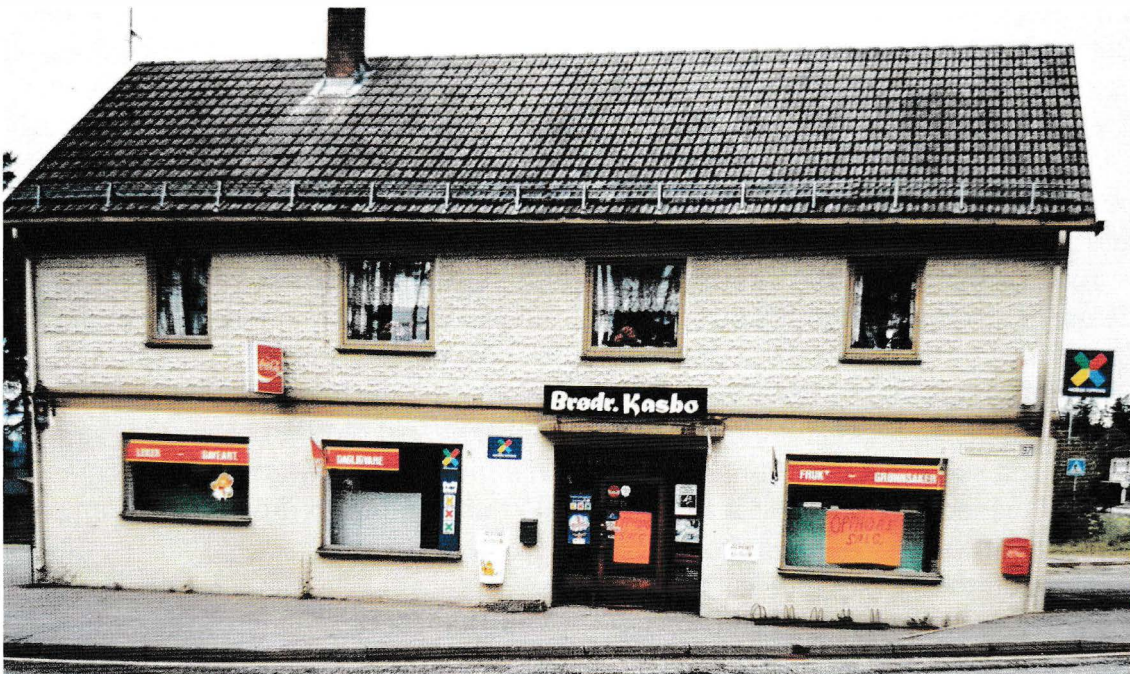
Et landhandleri krevde stor betjening. Onkel Ole hadde både butikkjomfru i kjent Bør Børsen-stil og handelsbetjent.

Momarken landhandel etter et stort snøfall etter at bensinstasjonen ble oppført. Lageret skimtes i midten.
Foto utlånt av Bjørg Ellingsen.

Jeg husker godt den gamle innredningen med en lang disk langs hele forretningen med lem i, og at det stod det ei sildetønne ved utgangsdøra med treklype i. Det stod et glasskap med peanøtter i på disken. Marit kan huske at hun fikk plukke peanøtter

og ta med seg ut på trappa hvor hun rensket dem for skall og spiste dem. De var litt varme, nærmest rista og smakte veldig godt. Det var sukkertøy i krukker og glasskap med sjokolade bak disken. Hun har også fått fortalt at en dag hun satt på disken i butikken, var det en

Forretningen slik de fleste av oss husker den. Plakaten i vinduet om opphørssalg, forteller oss at dens dager et talte. Foto Vidar Kasbo.

Sofie Kasbo la ned mye arbeid i butikken helt til den ble nedlagt. Foto Vidar Kasbo.

Ole Kasbo satt ofte selv i kassa. Her fra en av de siste dagene for nedleggelsen. Foto Vidar Kasbo.

kunde som spurte om også hun var til salgs. Da kom hun seg raskt ned derfra.

Det var onkel Erling som stod for henting av varer til butikken med en gammel grønn Bedford lastebil. Marit minnes at hun fikk være med på turer til Moss Aktiemøller med den. Utedoen var i sørenden på lageret. Der hadde hun kaninen sin i gangen til do, og på doen hang det bilder av de kongelige hentet fra ukebladet Alle Kvinner. På en liten inngjerdet hageflekk sør for butikken, stod huset til Trine, Erlings harebikkje.

Et landhandleri førte mange slags varer. Vidar minnes at på lageret var det flere avdelinger: kraftfôr til de forskjellige husdyrslagene, fullgjødsel A og B, parafin, koks og et eget saltlager. Man fikk også kjøpt brødmel og sukker

i 50 kg sekker. Det ble mange turer gjennom butikken og ut på lageret for de som arbeidet der.

Bensinstasjonen var i praksis åpen 24 timer i døgnet. Det var ei ringeklokke på veggen hvor kundene kunne påkalle betjeningen. Selvbetjening var et ukjent begrep. Enkelte fylte bare for fem og ti kroner om gangen. Det ble mye arbeid med fylling av slikt. Vidar kan huske at det til og med kom noen og ville ha bensin under julaften-middagen. Det var en familie som skulle til noen de ikke visste hvor bodde, så de lurte på om det ikke var en gutt som kunne følge med dem til bestemmelsesstedet. Det ønsket kunne ikke oppfylles.

En fullbetjent forretning krevde stor arbeidskraft, og mange unge jenter fikk etter hvert prøve seg bak disken.

Butikken ble modernisert flere ganger. Den gikk først over til å være halvt selvbetjent, for til slutt å være helt selvbetjent med én kasse. Det var alltid noen som ønsket å få nymalt kaffe. Johnny minnes godt den gode lukta hver gang kaffekverna var i bruk.

Varene skulle ikke bare selges. De måtte også skaffes til veie. Varer ble hentet både på Moss Aktiemøller og i et lager i Sandesund. Vidar husker godt at han fikk være med til Moss sammen med *Harald Aas*, som også likte å få seg en tur. Bakervarer fra baker Andresen, ble brakt til butikken hver morgen. Likedan kom det tilkjørt meierivarer fra Mysen meieri, senere Indre Østfold meieri, hver formiddag. Kjøttprodukter ble hentet hver morgen hos slakter Diskerud på Mysen. Øl og brus fikk man gjennom firmaet Bjarne Bamsrud. Butikken ved Momarken gikk inn i Kefas-kjeden og onkel Ole ble K-kjøpmann. Mange varer ble distribuert gjennom kjeden fra et lager i Askim, blant annet Krone kaffe. De siste årene var det Løken-kjeden som stod som grossist.

Hver tirsdag og fredag kjørte onkel Ole varer til kunder som ikke kom seg til butikken selv. Det var vanlig service i mange forretninger, og svært viktig for de det gjaldt. Mange savner nok et slikt tilbud i vår tid. Hver onsdag skulle tippeoppgjøret leveres på Mysen postkontor. Å være kommissær for Norsk tipping krevde nøyaktighet, og jeg tror ikke onkel Ole forsømte tippeoppgjøret en eneste uke i de 43 årene han drev butikken. Han var også kommisjonær for Pengelotteriet. Det var ganske god fortjeneste på disse salgene.

En handelsmann kunne ikke unngå problemet med nasking. Det var faktisk mer utbredt i dagligvarehandelen enn man skulle tro. Onkel kunne plutselig oppdage at gamle, trofaste kunder gjennom mange år, ikke var til å stole på. Av de mange ekspeditrisene som var innom butikken gjennom årenes løp, var det også de man måtte ha et øye med.

Avvikling

Utviklingen brakte landhandlerienes tid til ende. De store kjedene utkonkurrerte nærbutikkene med bedre innkjøpsvilkår og fristende tilbud. *Tante Sofie* var en viktig medaktør i forretningen gjennom mange år. Hun var usedvanlig snill og hyggelig mot alle, og sikkert godt likt av kundene, men en mann- og konebutikk kunne ikke hamle opp med den nye tid med blant annet utvidede åpningstider. Den som var lengst ansatt var nok *Anny Wågen*. Hun var en trofast og godt likt medarbeider helt til kroken ble satt på døra. Butikken ble nedlagt da Ole Kasbo ble pensjonist i 1991. Dermed var 63 års sammenhengende forretningsvirksomhet i Frogner 2 blitt historie.

Kilder:

- Hans Wåler: Mysen-leksikon, Mysen 2010, 2. opplag.
- Skriftlig notat etter Ole Kasbo.
- Muntlige meddelelser fra: Bjørg Ellingsen, Oddveig Heen, Synnøve Kasbo Jensen, Marit, Vidar og Johnny Kasbo.